

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

“Економічної теорії”

на тему:

“Роль держави у забезпеченні економічного зростання ”

Студентки ІІ курсу групи ФБС - 21

Напряму підготовки “Фінанси та кредит”

Мельник І.Л.

Керівник к.е.н., доц. Возьний К.З.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

м. Тернопіль 2016

Зміст

Вступ.....	4
1. Еволюція теорій економічного зростання.....	7
2. Оцінка тенденцій та ефективності державного регулювання економіки України.....	27
3. Зарубіжний досвід державного стимулювання економічного росту та можливості його адаптації до вітчизняних реалій.....	36
Висновки.....	43
Список використаних джерел	45

Вступ

Актуальність теми дослідження. Під економічним зростанням розуміють збільшення кількості товарів і послуг, які виробляє національна економіка. На графіку економічне зростання можна зобразити переміщенням кривої виробничих можливостей управо. Економічне зростання можна виміряти двома способами. Перший спосіб - темпами зростання реального ВВП за певний проміжок часу (зазвичай за рік), другий – темпами зростання реального ВВП на душу населення за той самий період.

Економічне зростання є однією з найважливіших цілей кожної країни. Збільшення обсягу продукції в розрахунку на душу населення означає покращення рівня життя в країні. Економіка, яка зростає, здатна якнайкраще задовольняти потреби людей і ефективніше розв'язувати соціально-економічні проблеми. Збільшення розмірів заробітної плати надає змоги сім'ям і окремим особам споживати додаткові матеріальні блага і послуги без відмови від споживання інших життєво важливих благ. Економічне зростання надає можливість країні боротися з такими негативними явищами як бідність та забруднення довкілля без зниження наявного рівня споживання та скорочення інвестицій.. Воно створює можливості для скорочення робочого часу і відповідно збільшення часу для відпочинку, розваг та дозвілля. Економічне зростання може полегшити розв'язання проблеми обмеженості ресурсів. Також воно дає змогу зберігати державну незалежність.

Метою написання даної роботи є дослідження економічного зростання національної економіки та роль держави у забезпеченні економічного зростання.

Об'єктом дослідження курсової роботи є засади економічного зростання в Україні.

При написанні даної роботи поставлено наступні завдання:

- дослідити суть, та типи економічного зростання;
- розглянути фактори і показники економічного зростання;
- провести аналіз динаміки і особливості економічного зростання в Україні;
- розглянути шляхи забезпечення сталого посткризового економічного зростання в Україні.

Родоначальниками теорії економічного зростання є Ж.Б. Сей, Н.Г. фон Тюнен і К. Маркс. Пізніше в її розробку внесли внесок У. Джевонс і Дж.Б. Кларк. Аналіз факторів економічного зростання отримав розвиток у наукових працях С. Кузнеця, В. Леонтєва, Е. Де-Нісона, Дж. Кендрика, Д. Джоргенсона, А. Меддінсона, Я. Тінбергека, Р. Солоу, а також А.І. Анчишкіна, В. Дадаяна, В. Камаєва, В. Немчинова, С.С. Шаталіна та ін [2].

Дослідження проблем економічного зростання набуло особливої актуальності в другій половині ХХ-початку ХХІ ст. Вагомий внесок у теорію економічного зростання внесли С. Кузнець, Р.Солоу, К.Арроу, Р.Лукас, Ф.Перру, Сала-і-Мартін, Р.Барро, А.Люїс, Д. Медоуз, Р.Харрод, Е.Домар, Т.Сван, А.Пороховский, Г.Клейнер, Ю. Шараєв, В.Калюжний. Емпіричні дослідження процесу економічного зростання в різних країнах провели Н.Калдор, П.Ромер, В.Істерлі, Р.Левін. Важливе значення також мали дослідження Л.Прітчетта. Якісні аспекти економічного зростання у своїх працях висвітлювали Й. Шумпетер, М Туган-Барановський, Е.Попкова (інноваційні чинники), Л.Петкова, Е.Пестель, Е.Лібанова, Д.Доллар, А.Край (соціальні аспекти).

Ці проблеми активно вивчають міжнародні економічні організації, такі як Світовий Банк, МВФ, Римський клуб. Питання випереджаючого зростання досліджені в роботах А.Бузгаліна, А.Колганова, Б. Кваснюка, В.Мау, М Пашута, А.Гальчинського, О.Розенфельда, В.Іноземцева, А.Ельянова та інших.

При написанні роботи використані теоретичні та аналітичні

дослідження проблеми економічного зростання таких вітчизняних вчених як В.Геєць, С.Мочерний, В.Жаліло, О.Білоус, Є.Савельєв, С.Юрій, В.Андрійчук, Ю.Пахомов, А.Філіпенко, І.Крючкова, А.Мокій, С.Соколенко, М.Павловський та інших.

1. Еволюція теорій економічного зростання

Оскільки економіка охоплює життєво важливі сторони практичної діяльності людини, про економічні проблеми любили говорити ще древні мислителі, які наваго більше намагалися осмислити навколишню дійсність. Ніж сучасники. Ще великі стародавні мудреці Платон і Арістотель заклали основи економіки як науки. У знаменитому трактаті «Держава» Платон вводить поняття «межі коливання ціни». такі досі обговорювані і необхідні заходи регулювання ринку. Арістотель, передбачаючи суперечки наступних тисячоліть, вважав, що обмін зрівнює потреби, а не витрати.

У сучасній економічній науці активно діє і змагається кілька наукових напрямків. Це кейнсіанці, які акцентують свою увагу на проблемах державного регулювання ринку; неокласики, в своїх твердженнях в основному дотримуються принципу мінімізації втручання держави в ринкову економіку; монетаристи, вважають, що основним регулюючим фактором економіки є грошові агрегати; інституціоналістів, що аналізують економічну систему через призму її основних інститутів, тобто формальних (нормативно і законодавчо оформлених) і неформальних (традиції, звичаї ділового обороту і т.д.) правил економічної та соціальної поведінки.

Такий поділ хоч і є загальноприйнятим, проте дуже умовним. Методологічні підходи ряду шкіл взаємно перекриваються. Є чимало відомих вчених, роботи яких мають синтетичний характер і не можуть бути віднесені до якось одного з перерахованих вище наукових напрямків. Що стосується математичного апарату і моделей, то представники всіх шкіл використовують практично ідентичну математичну техніку аналізу. Варто відмітити, що в сучасній західній економіці важко знайти вчених, які б досягли значних результатів без використання математичного моделювання.

Економічне зростання визначається: 1) як збільшень обсягу реального ВВП чи ЧНП за деякий період часу або 2) як збільшення реального ВВП чи

ЧНП на душу населення за певний відрізок часу. Економічне зростання вимірюється річними темпами зростання у відсотках.

Перші дослідження питань економічного зростання були проведені відомими економістами Т. Мальтусом і А. Смітом, які виділяли землю як найбільш важливий фактор економічного зростання. Вагомий внесок у теорію економічного зростання зробив французький вчений Ф. Кене, який уперше в економічній науці представив "національне господарство" як систему зі своїм балансом. Він вважав, що виробничою галуззю є лише сільське господарство, у якому створюється додатковий продукт. На думку Мілля Дж. С., економічне зростання визначається через приріст багатства, обумовленого величиною наявних факторів виробництва та їх продуктивністю [1, с. 10]. П. Самуельсон розуміє економічне зростання як характерну особливість сучасного світу і про аспекти економічного зростання говорить так: "Країни зростають за чисельністю населення, за загальними масштабами виробництва, за реальним національним продуктом, за рівнем життя типової сім'ї в даний час порівняно з рівнем життя дідів, за кількістю вільного часу після роботи, за ступенем полегшення важкої, стомлюючої праці, що була перед долею людини, що заробляє на життя" [2, с. 345]. Кейнсіанці відмітили особливу роль попиту на інвестиції для досягнення динамічної рівноваги. Представники даного напрямку виступали за державне регулювання процесу накопичення капіталу в тривалому періоді з метою досягнення стійких темпів зростання національного доходу. У середині ХХ ст. на основі кейнсіанської теорії макроекономічної рівноваги утворився новий напрямок в економічній науці – неокейнсіанство. Серед неокейнсіанців, слід виділити економіста Роя Харрода, який у своїй моделі досліджує взаємини зростання робочої сили, доходу на душу населення і готівкового капіталу [2, с. 125]. Дещо інший варіант моделі економічного зростання запропонований американцем Є. Домаром, що розробив "головне управління рівноважного зростання", де зростання розглядається як кількісне

явище, як структурні зміни, що охоплюють основні галузі народного господарства [2, с. 127]. Значний вплив на розвиток теоретичних основ економічного зростання внесла "теорія стадій економічного зростання" вченого У. Ростоу, який спочатку запропонував виділити три стадії зростання, а пізніше збільшив їх кількість до п'яти [3, с. 143]. Для першої стадії характерне "традиційне" суспільство, коли понад 75 % працездатного населення залучено в сільському господарстві. Це суспільство структуроване ієрархічно, політична влада належить земельним власникам або центральному уряду. Період другої стадії – це період створення передумов для "злету". На цьому етапі здійснюються важливі зміни в трьох непромислових сферах економіки: сільському господарстві, транспорті і зовнішній торгівлі. Третя стадія – сам "злет". Він охоплює невеликий проміжок часу, приблизно 20 – 30 років. У цей період великими темпами зростають капіталовкладення, випуск продукції на душу населення, швидке впровадження нової техніки в сільське господарство і промисловість. Четверта стадія – це період руху до зрілості, вона характеризується тривалим етапом технічного прогресу. Під час п'ятої стадії – в епоху великого масового споживання – здійснюється зрушення від пропозиції до попиту, від виробництва до споживання. Теорія стадій економічного зростання У. Ростоу здійснила значний вплив на створення теорії "великого поштовху", родоначальником якої є П. Розенштейн-Родан. Головна увага в цій теорії приділяється економічній політиці держави, спрямованій на зростання національного доходу. Неокласичні моделі зростання базуються на виробничій функції, розробленій американськими вченими: математиком Ч. Кобом і економістом П. Дугласом. Функція Коба – Дугласа і сьогодні використовується для оцінки окремих факторів зростання, особливо технічного прогресу. Відповідно до їх моделі зростання трактується як витіснення зовнішніх джерел фінансування внутрішніми, заміна імпортованих товарів вітчизняними, створення передумов для подолання зовнішньої

фінансової залежності [4, с. 191].

Теорія дуалістичної економіки, представниками якої є неокласики – Р. Льюїс, Дж. Фей, Г. Раніс та ін. трактує розвиток як подолання дуалізму між традиційною економікою і сучасною, між доіндустріальною та індустріальною, між натуральною (бартерною) і ринковою економікою. Нова течія, що виникла на стику політекономії і соціології, отримала назву інституціоналізм. Найбільший вплив на соціально-економічну думку здійснили роботи шведського вченого-інституціоналіста Г. Мюрдаля [5, с. 128]. Головною причиною відсталості країн на думку вченого, є недостатність іноземного капіталу, а недовикористання трудових ресурсів. Під розвиток він розуміє підвищення ступеня задоволення основних потреб усіх членів суспільства. Серед російських економістів, що займалися проблемами дослідження економічного зростання, слід виділити Н. Кондратьєва, який розробив теорію довгих хвиль в економіці. На його думку, великі хвилі кон'юнктури не могли бути пояснені випадковими причинами, їх необхідно було шукати в особливостях капіталістичної системи господарювання [6, с. 127]. У 1920-ті роки російський економіст Г. Фельдман розробив основи теорії економічного зростання до радянської планової економіки, побудував систему рівнянь і отримав ряд важливих коефіцієнтів, що характеризують ефективність економіки та джерела її зростання. Він досліджував взаємозв'язок і взаємозалежність між інвестиціями, капітальним фондом та економічним зростанням, коефіцієнтами використання капіталу і темпами зростання національного доходу і його різних складових частин [7, с. 104]. На думку І. Ушачева, економічне зростання – це більш широке поняття, ніж збільшення валового внутрішнього продукту. Зростання валового внутрішнього продукту – це один із інструментів, який забезпечує економічний розвиток, а економічне зростання передбачає нарощування соціально-економічного потенціалу країни, поліпшення якості життя і зростання чисельності населення, підвищення рівнів його освіченості і

здоров'я, розвиток усіх форм безпеки, рівноправну участь у міжнародному поділі праці. Трактуючи поняття економічного зростання знаходимо в роботах Є. Гайдара, де підкреслюється, що "середньодушовий ВВП характеризує не тільки рівень виробництва і споживання, а й уклад життя, зайнятість, співвідношення чисельності міського та сільського населення, структуру сім'ї". С. Кузнець ввів поняття "сучасне економічне зростання", трактуючи його як тривале, стійке зростання виробництва валового суспільного продукту в розрахунку на душу населення. В роботі Н. Молочнікова питання економічного зростання розглядаються як позитивна динаміка, тобто перехід економіки в такий стан, коли існують не окремі приклади успіхів, тимчасової стабілізації або підйому окремих галузей, а стійкий поступальний розвиток усієї економіки [6, с. 20–22]. Таким чином, дослідження показали, що серед учених немає єдиної науково обґрунтованої точки зору визначення економічного зростання. Автор визначає економічне зростання як поступальний прогресивний розвиток продуктивних сил суспільства, здатність економіки з року в рік виробляти все більше товарів і послуг, необхідних для задоволення зростаючих потреб суспільства.

Все більше вітчизняних науковців звертають увагу на питання щодо передумов, факторів та особливостей економічного зростання. Питання якості економічного зростання є дуже важливою його характеристикою.

Проаналізувавши різноманітні підходів до класифікації економічного зростання, можна акцентувати увагу на таких певних особливостях.

Насамперед важливим є шлях досягнення зростання. Щоб досягнути найбільших виробничих можливостей пріоритетними стають екстенсивні фактори. Даний підхід дає хороші результати у короткостроковому періоді. Він допускає можливість підвищення рівня життя населення, проте не змінює якість залучених факторів виробництва. Питання якості економічного зростання є досить актуальним в довгостроковому періоді, адже для його досягнення потрібні якісні зрушення задіяних у виробництві факторів —

зростання продуктивності суспільної праці, технологічне оновлення виробництва.

Ще одним важливим пунктом є якість життя населення, яке безпосередньо залежить від якості благ, які використовуються для забезпечення його потреб. У даному випадку заслуговує перегляду вся система споживання, яка існує, адже врахування досвіду розвинених країн, показує необхідність активної державної політики, яка спрямована на підтримку переваг здорового способу життя та поширення традиційних людських цінностей. В Європі, США, Японії на протязі багатьох років продовжують діяти державні чи національні премії якості. Вони відіграють важливу роль, бо спонукають виробників значно покращувати якість своєї продукції.

В Україні дана діяльність була започаткована завдяки зусиллями Всеукраїнського конкурсу якості продукції (товарів, робіт, послуг) «100 кращих товарів України». Українські фахівці розробили методіку, за якою оцінюють якість продукції. Вона містить різні показники, серед яких є потреби споживчого ринку, здатність конкурувати з іншою продукцією, її соціальна значущість та необхідність, рівень цін, задоволеність споживачів та посередників, вплив на економічні показники держави чи регіону.

Також якість економічного зростання включає в себе поняття якісного управління ним. Грамотний менеджмент на всіх рівнях діяльності людини є невід'ємною складовою сучасної ефективної економіки. Управління якістю економічного зростання на різних рівнях передбачає врахування як матеріальних так і не тільки матеріальних чи грошових результатів, але і тих, які відображають соціальні, екологічні, морально-етичні та інші аспекти. Методи та інструменти управління якістю економічного зростання на регіональному та місцевому рівнях включають в себе засади Систем управління якістю за стандартом ISO 9001:2000, що запроваджений в Україні, бере за основу процесний підхід та ставить на меті досягнення

результату, орієнтованого на споживача.

Якість економічного зростання повинна визначатись за змінами життя населення. Про довершеність економічного зростання можна стверджувати лише тоді, коли підвищилися основні показники рівня (матеріально-грошове забезпечення) та якості життя населення (комплексний показник, що відображає економічну, соціальну та екологічну складову), обумовлених саме ним.

Економічне зростання не є єдиним критерієм суспільного прогресу. Існують приклади країни, які досягаючи високих темпів зростання, не змогли забезпечити підвищення рівня життя населення через неефективний розподіл національного доходу та значну залежність від розвинених країн, значний розвитку тіньової економіки та корумпованості влади. Тому безпосередня детермінованість рівня життя населення країни ступенем економічного зростання є необхідною умовою успішності соціально-економічного реформування. Проблематика забезпечення економічного зростання актуальна лише в контексті збалансованого регіонального розвитку та підвищення на його основі якості життя населення [15, с.120].

Розрізняють соціально прогресивне населення (існує коли рівень життя населення зростає разом із зростанням реального валового внутрішнього продукту, якість життя підвищується), соціально нейтральне (тобто рівень життя ніяк не змінюються при економічному зростанні) та соціально регресивне економічне зростання (супроводжується значним зниженням рівня та якості життя). Україні потрібно забезпечити економічне зростання за рахунок надання йому ознак соціальної прогресивності. Даний підхід є доповнений методологією обчислення індикаторів соціальної прогресивності та моніторингом започаткованого в Україні економічного зростання. Через те він дозволяє визначити напрямки державної економічної політики періоду соціально-економічного реформування:

- підпорядкування загальнодержавних цілей економічної політики

потребам людського розвитку;

– забезпечення дії переважно якісних факторів довгострокового економічного зростання.

Іншою, не менш важливою проблемою є встановлена неоднозначність впливу динаміки зайнятості на регіональне економічне зростання. Основними заходами регіональної політики, яка б сприяла б зайнятості повинні стати збільшення пропозиції якісних конкурентоспроможних робочих місць в галузях, що забезпечують регіональне економічне зростання; значний розвиток малого та середнього бізнесу в сфері послуг та збільшення зайнятості в них.

Лише в деяких регіонах України на даний час існує високий рівень залучення фінансових інвестицій та їх вплив на регіональне економічне зростання. Фактором, який відіграє значну роль в забезпеченні економічного зростання, стала динаміка матеріальних доходів населення. Отже, важливою необхідністю формування довгострокових засад економічного зростання в Україні та її регіонах є активізація факторів фінансового потенціалу та відповідна кредитна політика. На регіональному рівні існує потреба удосконалення фінансово-економічної самостійності та децентралізації фінансової системи із розбудовою результативних фінансових механізмів управління розвитком регіонів.

Перспективи економічного зростання в Україні безпосередньо визначають стан національного господарського комплексу, рівень та якість життя населення, ступінь задоволення потреб споживачів. Основою для визначення соціально-економічної перспективи країни є позитивні зміни внутрішньої та зовнішньої економічної кон'юнктури, сприятливі для України зовнішньополітичні умови. Проте все ще залишаються актуальними ризики, серед яких є можлива непослідовність здійснення системних реформ у напрямку підвищення їх соціальної спрямованості, а також — політики спрямованої на розвиток високо-конкурентного ринкового механізму в

Україні.

Економічне зростання і розширене відтворення — поняття ідентичні, але їх не потрібно ототожнювати. Розширене відтворення належить як до макrorівня (національне і світове господарства), так і до мікрорівня (підприємство, фірма, галузь). Якщо йдеться про розширене суспільне відтворення, то в центрі знаходиться проблема пропорційності в зростаючому суспільному виробництві, увага акцентується на капіталонагромадженні та підвищенні суспільної продуктивності праці [15, с.130].

Економічне зростання в основному характеризує цілі економічні системи. Основна увага приділяється таким показникам, як валовий продукт, національний дохід, зайнятість, суспільний капітал. Вони відображають результати господарської діяльності на макроекономічному рівні. Ці показники є необхідні для порівняння макроекономічних об'єктів, що мають різні якісні характеристики.

Економічне зростання - це регулярне, стійке розширення масштабів діяльності господарської системи, яке проявляється у збільшенні розмірів застосованої суспільної праці і виробленого продукту — товарів і послуг. За умов економічного зростання головною постає проблема кількісного та якісного розвитку виробництва, покращення його структури.

Економічне зростання вказує на конкретну динамку і кількісне збільшення та удосконалення суспільного продукту і факторів його виробництва.

Історія знає два основних типи економічного розвитку. Перший - це екстенсивний тип економічного розвитку, за його умов обсяг виробництва відбувається в результаті нарощування кількості використовуваних факторів. По-друге, інтенсивний тип, який характеризується тим, що приріст виробництва забезпечується за рахунок удосконалення факторів виробництва, пов'язаних з використанням досягнень науково-технічного розвитку[3].

Екстенсивний тип економічного розвитку, будучи найбільш простим, історично передував інтенсивному. Він дозволяє в період індустріалізації країни широко використовувати природні ресурси і ліквідувати безробіття, нарощувати техніко-економічну міць країни. Проте далі екстенсивний тип себе вичерпує, бо має значні недоліки та обмеження. Йому характерний технічний застій і витратний характер, незмінний рівень продуктивності праці та капіталовіддачі, загальної ефективності виробництва. Цей тип економічного розвитку заводить країну у глухий кут і не має продовження. Тому на зміну йому приходять інтенсивний тип, який пов'язаний з підвищенням продуктивності праці, збереженням капіталу, застосуванням ефективнішої техніки, нових видів сировини і матеріалів, на економічному витрачанні всіх засобів виробництва.

Жоден з типів економічного зростання не існує на практиці в чистому вигляді. Саме тому в житті є переважно екстенсивний або переважно інтенсивний тип економічного зростання. Збільшення ролі і частки інтенсивного типу економічного зростання приводить до інтенсифікації економіки. При ньому відбуваються якісні зміни у взаємодії суспільства і природи, гостро постає проблема охорони природи. За умов сучасної науково-технічної революції проблеми природного навколишнього середовища стали глобальними. Розв'язання еколого-економічних проблем можливе через використання сучасних досягнень науки і техніки та соціальний прогрес людства.

Поняття економічного зростання відображає передусім характер використання продуктивних сил суспільства. Значно ширшим є поняття економічного розвитку. Оскільки воно включає також еволюцію економічної системи в цілому, а також всіх підсистем економічних виробничих відносин, у тому числі й соціально-економічних. Під час зміни та вдосконалення виробничих відносин відповідно до вимог розширеного відтворення створюються умови для економічного зростання.

Під економічним зростанням розуміють збільшення обсягів виробництва товарів і послуг, тобто збільшення реального валового внутрішнього продукту. Проте обсяг виробництва може збільшуватися двома способами:

1) на умовах усунення рецесійного розриву, який зумовлює розрив між сукупним попитом і потенційним валовим внутрішнім продуктом;

2) на умовах збільшення потенційного валового внутрішнього продукту. Графічну інтерпретацію двох способів зростання обсягів виробництва наведено на рис. 1 і 2.

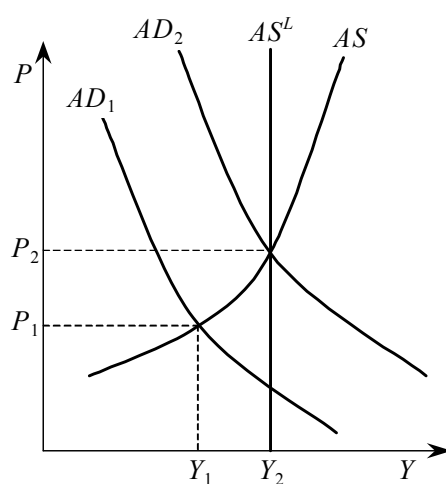

Рис. 1. Зростання реального

ВВП на умовах усунення

рецесійного розвитку [4, с.143]

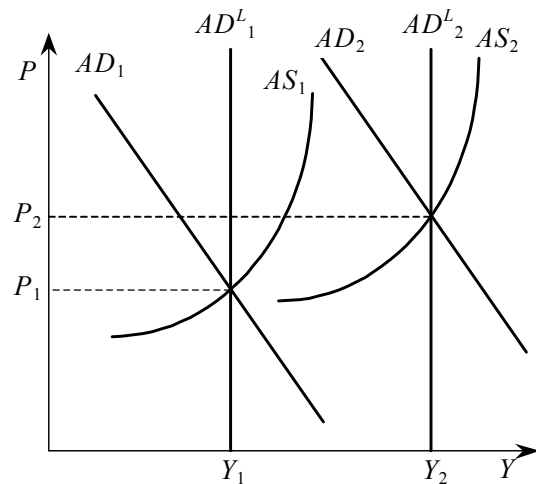

Рис. 2. Зростання реального

ВВП на умовах збільшення

потенційного ВВП [4, с.144]

Перший спосіб зростання обсягів виробництва (рис. 1) не збільшує виробничий потенціал економіки, а здійснюється завдяки наближенню сукупного попиту до рівня довгострокової сукупної пропозиції, яка дорівнює потенційному валовому внутрішньому продукту: $ASL = Y_2 = Y_p$. Тому збільшення обсягів виробництва в такий спосіб не можна вважати зростанням економіки, а скоріш за все економічним відновленням. Збільшення валового внутрішнього продукту від Y_1 до Y_2 забезпечується за рахунок зростання сукупного попиту, що можна відобразити переміщенням

кривої сукупного попиту з положення AD1 у положення AD2.

Зростання обсягів виробництва при другому способі спирається на збільшення виробничого потенціалу економіки, тобто потенційного валового внутрішнього продукту. Збільшення обсягів виробництва в такий спосіб свідчить про зростання масштабів економіки, тобто відбувається економічне зростання. На рис. 2 показано, що обсяг виробництва збільшується від Y_1 до Y_2 , тобто настільки, наскільки збільшилася довгострокова сукупна пропозиція і потенційний валовий внутрішній продукт. Це можна побачити на рисунку переміщенням кривої довгострокової сукупної пропозиції з положення AS_1^L у положення AS_2^L .

За рахунок зростання виробничого потенціалу економіки збільшення обсягів виробництва може відбуватися лише тоді, якщо динаміка сукупного попиту відповідає динаміці потенційного валового внутрішнього продукту. Відомо, що ця умова забезпечується лише в довгостроковому періоді. На рис. 10.2 зображена крива сукупного попиту, яка переміщується з положення AD1 у положення AD2. Вродовж довгострокового періоду зростають ціни. Це можна пояснити випереджальним зростанням сукупного попиту порівняно з короткостроковою сукупною пропозицією, що створює мотивацію для нагромадження капіталу і збільшення потенційного валового внутрішнього продукту. Отже, економічне зростання - це довгострокове зростання обсягів виробництва за рахунок збільшення потенційного валового внутрішнього продукту і при умові адекватного зростання сукупного попиту.

Економічне зростання вимірюється двома показниками: середньорічним темпом приросту реального валового внутрішнього продукту; середньорічним темпом приросту реального валового внутрішнього продукту на душу населення. Економіка більшості країн світу щорічно зростає на кілька процентів. Так, за останні п'ять років темпи приросту реального валового внутрішнього продукту у країнах Європейського Союзу становлять в середньому понад 2 %.

Економічне зростання та економічний розвиток зовсім різні поняття і не можна їх зводити до єдиного розуміння. Економічний розвиток є змістовнішою категорією, ніж економічне зростання. Економічний розвиток включає в себе не лише збільшення обсягів виробництва, а й здатність економіки за рахунок цього покращувати якість життя населення. Це свідчить, що економічне зростання може відбуватися і без економічного розвитку, проте економічний розвиток не може існувати без економічного зростання.

Інтегральним показником економічного розвитку є індекс людського розвитку. Він обчислюється за спеціальною методикою як середньозважена величина від індексів чотирьох показників, які характеризують рівень людського розвитку з декількох сторін. До цих показників належать: очікувана тривалість життя, вона визначається при народженні дитини виходячи із рівня смертності в даний період часу у даній місцевості; рівень освіти дорослого населення; рівень охоплення населення початковою, середньою та вищою освітою; показник добробуту, в основі якого лежить реальний валовий внутрішній продукт на душу населення, обчислений згідно з купівельною спроможністю.

Для того, щоб визначити індекс людського розвитку кожної країни її індивідуальні показники зіставляються із світовими. Тому за допомогою цього індексу всі країни класифікуються за рівнем людського розвитку. Чим вище цей індекс, тим вищим є рівень людського розвитку країни. По загальноприйнятій класифікації країни з індексом людського розвитку меншим за 0,5 мають низький рівень людського розвитку; від 0,5 до 0,8 — середній рівень; 0,8 і вищий — високий. Україна за індексом людського розвитку (нижче 0,8) входить до першої сотні країн світу.[13, с.117]

Економічне зростання залежить від певних чинників, а саме збільшення обсягів факторів виробництва (земля, праця, капітал) і підвищення рівня їхньої ефективності (продуктивності). Ці чинники здатні позитивно впливати

на виробничий потенціал економіки і тим самим забезпечити зростання сукупної пропозиції. Але, збільшення виробничого потенціалу економіки та сукупної пропозиції не може втілитися в економічне зростання без збільшення сукупного попиту. Тому збільшення сукупного попиту є показником, який реалізує здатність економіки до зростання обсягів виробництва.

Сучасні уявлення про економічне зростання сформувалися на базі двох економічних теорій — кейнсіанської і неокласичної, зумовили виникнення двох відповідних теорій економічного зростання.

Класична макромодель (Сміта і Мальтуса). Ціни і обсяги виробництва залежали тільки від праці. Кожний товар обмінювався за цінами, які були пропорційними кількості праці, затраченій на його. Економіка, в якій ціни визначаються кількістю праці, що затрачена на виробництво кожного товару, регулюється трудовою вартістю.

В описаній Смітом економіці середні затрати праці визначають ціни, і неважливо, скільки товарів було виготовлено. Пропозиція і попит діють у цій золотій добі, і ситуація така проста, що для її пояснення не потрібна розвинена теорія. Населення могло б швидко зростати, оскільки земля є вільною та доступною і люди просто розширюють свої площі для оброблення. Національний обсяг виробництва точно подвоюється, а населення зростає удвічі.

Заробітна плата включає повний національний дохід, тому що відсутні відрахування на земельну ренту або ж відсотки на капітал. Обсяг виробництва збільшується разом із темпом зростання населення, і земля не стримує збільшення обсягу виробництва, тому що закон спадної віддачі не діє. Реальна заробітна плата працівника залишається постійною.

Історія цього періоду не може бути повною без такого положення. Можна припустити, що якийсь розумний чоловік винайшов набагато кращий та зручніший спосіб ловити тварин. Це нововведення збільшує національний

продукт на душу населення. У економіці трудової вартості винаходи можуть тільки підвищити доходи і прискорити темп економічного зростання.

Дійсно, коли кількість населення зростає, вся земля, яка придатна для використання стає зайнятою, і золота доба, в якій враховується тільки праця, наближається до кінця. Вільна земля відсутня, пропорційне зростання землі, праці і обсягу виробництва більше неможливе. Нові працівники обробляють уже зайняті ділянки землі. Тепер кількість землі обмежена, власники землі отримують ренту та застосовують її для інших цілей. [10, с. 242]

Чисельність населення все ще збільшується, відповідно національний продукт теж зростає, але обсяг виробництва зростає значно повільніше, ніж населення. А все тому, що нові працівники прикладають робочу силу вже до обмеженої кількості земельних ресурсів. Кожен працівник буде мати менше землі для обробітку. Тут вже вступить в дію закон спадної віддачі. Зростання відношення праця — земля призводить до зменшення граничного продукту праці, а звідси — до падіння реальної заробітної плати. Представники класичного підходу вважали, що виникає розходження в інтересах між класами. Збільшення кількості населення створює збільшення відношення праця—земля, що спричиняє вищі рентні платежі за землю. Власники землі заробляють за рахунок праці.

Представники класичної теорії підкреслювали виключне значення обмеженості кількості землі у економічному зростанні. Проте судячи з історії свідчить, саме підприємництво і капітал, а не землевласники і земля задавали тон у економічному прогресі з початку ХІХ ст. Земля як фактор виробництва не стала дефіцитною. Натомість Промислова революція сприяла створенню машин, що збільшили виробництво, фабрик, що скупчили робітників у гігантських фірмах, залізниць і пароплавів, які зв'язали віддалені кутки планети, заводів по виплавленні чавуну та сталі, що зробили машини потужнішими, а локомотиви швидшими. На початку ХХ ст. виникли нові важливі галузі — телефонна, автомобільна і електроенергетична.

Нагромадження капіталу і нові технології перетворились у вирішальну силу, що впливає на економічний розвиток.

На прикладі неокласичної моделі економічного зростання розглянемо, як нагромадження капіталу і технічні зміни впливають на економіку. Основоположником даного напрямку був Роберт Солоу. Який у 1987 р. отримав Нобелівську премію саме за вклад у теорію економічного зростання. В провідних країнах саме неокласична модель є основним інструментом дослідження процесу економічного зростання.

Неокласична модель характеризує економіку, в якій однорідний продукт виробляється за допомогою двох видів ресурсів — капіталу і праці. Вважається, що економіка конкурентна і завжди функціонує за повної зайнятості, тому можна аналізувати зростання потенційного обсягу виробництва.

Капітал і технічні зміни є основними складовими неокласичної моделі зростання. За цією теорією, капітал — це товари тривалого виробничого користування, які застосовуються для виробництва інших товарів: фабрики, будівлі, устаткування, верстати, комп'ютери, запаси кінцевих товарів і незавершене виробництво.[7, с. 340]

Економісти вважають, що потрібно підвищити капіталоозброєність, а це означає процес, за яким розмір капіталу на працівника з плином часу збільшується. Прикладом підвищення капіталоозброєності є збільшення кількості техніки, устаткування у сільському господарстві, комп'ютерів і систем зв'язку у банківській справі. В кожну з даних галузей суспільство вкладає великі суми коштів у товари тривалого виробничого використання, збільшуючи розмір капіталу на одного працівника. В результаті отримуємо обсяг продукції на одного зайнятого різко збільшується у сільському господарстві, на транспорті, у банківській справі.

При високому рівні технології висока норма інвестицій у машини та устаткування зменшує дохід на капіталі (реальну процентну ставку). Це

відбувається в результаті того, що найвартісніші і найприбутковіші інвестиційні проекти вже реалізованими, і наступні інвестиції стають все менш прибутковими. Оскільки телефонна система уже збудована, то нові інвестиції вкладатимуться у менш заселені райони або у дублювання вже існуючих ліній. Дохід від пізніші інвестиції буде нижчим за доходи на перші лінії між густозаселеними регіонами.

Ставка заробітної плати, що виплачується робітникам, зростає, коли підвищується капіталоозброєність, тому що кожний працівник використовує, більше капіталу, і тому кінцевий продукт зростає. Як результат, ставки конкурентної заробітної плати збільшуються разом з кінцевим продуктом праці. Далі побачимо, що ставки заробітної плати зростають для сільськогосподарських робітників, транспортних працівників або банківських касирів, коли збільшення розміру капіталу на працівника підвищує граничний продукт в цих галузях.

Наслідки зростання капіталоозброєності в неокласичній моделі зростання можна підсумувати таким чином.

Підвищення капіталоозброєності відбувається, коли основний капітал зростає швидше, ніж робоча сила. При відсутності технічних змін підвищення капіталоозброєності забезпечує зростання обсягу виробництва, граничного продукту праці та заробітної плати. Це також призводить до падіння доходу на капітал і послідовного зменшення ставки процента.

За допомогою акселератора — числового коефіцієнта можна показати відношення приросту інвестицій до приросту національного доходу (ЧНП), який викликав цей приріст інвестицій. Коефіцієнт акселератора визначається за формулою:

$$a = \frac{\Delta I}{Y_{n-1} - Y_{n-2}}, \text{ або } a = \frac{\Delta I}{\Delta Y}, \quad (1)$$

де a — акселератор, ΔI — приріст інвестицій, ΔY — приріст національного доходу в попередній період.

Акселератор є кількісним показником принципу акселерації, згідно якого кожний приріст або зменшення національного доходу (ЧНП) та сукупного попиту вимагає відносно більшої зміни інвестицій.

Даний принцип було започатковано ще на початку ХХ ст. А.Афтальйоном і Дж.Б.Кларком. Згодом було більш детально розроблено неокейнсіанцями, які включили його в свої моделі економічного зростання.

Причини такого співвідношення динаміки національного доходу (ЧНП) і динаміки інвестицій ховаються у довгостроковості віддачі від попередніх інвестицій, які вкладені у засоби праці, будівництво, в результаті того незадоволеній у даний період попит веде до розширення масштабів виробництва. Крім того, довготривалість використання устаткування веде до такого співвідношення нових і відновлених інвестицій, коли перші зростають значно вищими темпами.

Принцип акселерації показує, що виробництво інвестиційних товарів (засобів праці) зростає швидше, ніж виробництво споживчих товарів. Для прикладу, якщо коефіцієнт акселератора дорівнює 2, зростання попиту на кінцеву продукцію на 15 відсотків зумовило приріст попиту на засоби праці (і інвестиції) на 30 відсотків. Ці співвідношення впливають з рівняння, що пов'язує приріст інвестиції I акселератором:

$$\Delta I = a * Y \quad (2)$$

Неокейнсіанці застосовували принцип акселерації для пояснення причин макроекономічних циклічних коливань.

Мультиплікатор математично протилежний акселератору, що відображається рівнянням:

$$a = \frac{1}{K}, \text{ або } K = \frac{1}{a} \quad (3)$$

де K — коефіцієнт мультиплікатора, тобто $a = MPS$.

Отже, якщо мультиплікатор показує величину приросту НД на

одиницю приросту інвестицій, тобто, яким буде приріст НД при даному прирості інвестицій, то акселератор, навпаки, визначає майбутній приріст інвестицій на одиницю приросту національного доходу.

Схожа модель показує залежність приросту національного доходу (ЧНП) від приросту автономних інвестицій.

Це представлено рівнянням національного доходу англійського економіста Дж. Хікса:

$$Y = A_n + (1 - S)Y^{n-1} + a(Y_{n-1} - Y_{n-2}) \quad (4)$$

де A_n — інвестиції за даний період, $(1-S)$ — гранична схильність до споживання (S — заощадження), a — акселератор, Y — національний дохід. Y_{t-t} і Y_{n-2} — національний дохід, відповідно, минулого і позаминулого року.

В залежності від співвідношення мультиплікатора і акселератора динаміка національного доходу може прийняти або рівномірний, або циклічний характер. Циклічні коливання виникають при такому співвідношенні:

$$[(1 - S) + a]^2 < 4a \quad (5)$$

тобто, коли квадрат суми граничної схильності до споживання і акселератора буде менший від 4-х значень акселератора.

Зворотне співвідношення $[(1 - S) + a]^2 > 4a$ відображає рівномірне економічне зростання і можливе лише при великому коефіцієнті мультиплікатора.

При сучасному рівні загального мультиплікатора, який, як відомо, близький до 2, гранична схильність до споживання (MPC) відображається коефіцієнтом величиною 0,3, що виводиться із формули мультиплікатора:

$$K = \frac{1}{1 - MPS}. \text{ Тоді } MPS = 1 - \frac{1}{k}. \text{ Тобто } MPS = \frac{1}{2}. \quad (6)$$

При даному значенні загального мультиплікатора за будь-якого

значення акселератора динаміка національного доходу (ЧНП) має циклічний характер. Для переходу до рівномірного економічного розвитку потрібно, щоб коефіцієнт мультиплікатора був більшим 2,3.

Після об'єднання теорії мультиплікатора і акселератора, стала доступною розробка різноманітних моделей економічного зростання, за допомогою яких економісти намагались визначити умови стабільного розвитку економіки. Неокейнсіанці створили багато моделей економічного зростання. Спільною ознакою для них всіх є дослідження співвідношення між заощадженнями і інвестиціями. Макроекономічні моделі зростання намагаються обґрунтувати оптимальну норму нагромадження, яка б забезпечувала стабільне економічне зростання.

2. Оцінка тенденцій та ефективності державного регулювання економіки України

Проблема державного втручання в економічні процеси має довгу історію. Існують різні погляди та підходи на питання впливу держави на регулювання економіки. Традиційно класична теорія основним регулятором економіки визнає ринковий механізм, який автоматично встановлює економічну рівновагу. Кейнсіанська теорія доводить необхідність державного регулювання ринкової економіки насамперед як стимулювання сукупного попиту через заохочення інвестиційної діяльності.

Реформи, що здійснюються у країні, направлені на зміну характеру участі держави в господарській діяльності, зменшення частки державної власності, створення економічних умов для забезпечення високої ділової активності.

Будь-яка масштабна акція потребує ретельної підготовки та виваженості. Метою державного регулювання економіки є створення такої господарської системи, яка б орієнтувалася на вибір найкращих варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності.

Орієнтирами держави у процесі регулювання економіки, є показники, що характеризують рівень економічного розвитку та якість життя: тривалість життя людини, дохід (валовий внутрішній продукт) на душу населення, рівень зайнятості, ступінь реалізації прав людини, стан навколишнього середовища.

Державне регулювання — це функції держави, які вона виконує з метою забезпечення нормальних умови необхідних для функціонування ринкової економічної системи, воно охоплює всі напрямки суспільного виробництва. Найбільша увага приділяється регулюванню відносин власності та підприємництва, інвестицій і структурної перебудови галузей

матеріального виробництва, соціального розвитку й ринку праці, фінансового ринку та грошового обігу, територіальних пропорцій і регіональних ринків, природокористування, зовнішньоекономічної діяльності. Це становить основний зміст державного регулювання економіки.

Представники класичної теорії вважають, що ринковий механізм автоматично забезпечує рівність попиту й пропозиції, а тому унеможливорює тривалі порушення в економіці, зокрема спад виробництва, інфляцію, безробіття. Представники кейнсіанської теорії заперечують твердження класицистів і вважають, що вплив держави на регулювання ринкової економіки має велике значення.

Загострення соціально-економічної кризи у країнах з ринковою економікою зумовило появу неокласичної теорії, яка за основу поклала концепцію саморегулювання економіки.

У країнах із добре розвинутою ринковою економікою наміри запровадження прямого державного контролю втілюють у життя завжди, коли ймовірним стає руйнування конкуренції. За таких умов держава старається врахувати інтереси окремих груп економічних суб'єктів та загальносуспільні і потреби суспільства у підтримуванні регульованого конкурентного порядку в країні. Державне регулювання необхідне за наявності наступних обставин:

1. За умов природної монополії, коли наявна обмеженість ресурсів у галузі. Найчастіше таку обмеженість штучно створюють підприємства, що функціонують у даних галузях.
2. При ринковій монополії, коли існує неконкурентне ринкове витіснення. Це означає, що продавці через дискримінацію цін або їх агресивне зниження з метою встановлення панівного ринкового середовища намагаються витіснити з ринку конкурентів.
3. Коли існує побічна дія, тобто коли з'являються недоліки у ціновій системі. Побічний ефект може бути як негативним, так і позитивним. При

негативному ефекті соціальні витрати значно перевищують особисті, відповідно особиста вигода перевищує суспільну. Прикладом є шкода, яка заподіяна навколишньому середовищу. Це може бути вирубка лісу, забруднення морів, озер, річок стічними водами. І навпаки, у разі позитивного побічного ефекту соціальна вигода перевищує особисту.

Державне регулювання є політикою, яка через застосування державою спеціальних заходів впливає на ринкові події. До таких державних заходів відносять шість таких цінових обмежень: обмеження прибутку і витрат; установлення стандартів якості та кондиції; розширення публічних і тарифних зобов'язань; визначення виробничих обов'язків, обов'язків транспортування та постачання транспортних підприємств. Заходи впливу держави на ринкові події можна розділити на три групи: регулювання процесу входження в ринок; регулювання ринкового ціноутворення; регулювання обсягів виробництва.

На даний момент в Україні існує об'єктивна необхідність переходу до регульованого ринку, але чітко не визначено форми, принципи й засоби державного регулювання.

Структура економіки України формувалася понад 70 років у межах колишнього СРСР, тому ще й досі їй притаманні низький рівень НТП, надмірна концентрація матеріального виробництва в окремих регіонах, марнотратне використання всіх видів ресурсів. Це призвело до погіршення природних ресурсів, різкого зниження продуктивності сил, погіршення екологічної і демографічної ситуації.

Аналізуючи структуру промисловості України можна побачити, що її індустріальний комплекс спеціалізується на капітало-, природо- та енергомістких видах продукції. Недостатньо розвинутими в Україні виявилися галузі, від яких залежить науково-технічний прогрес в економіці. Розвиток важкої індустрії, а також екстенсивне використання природних багатств призвели до їх виснаження. З вище перерахованого можна зробити

висновок про те, що виробничий потенціал держави на даний момент не працює в повному обсязі. Виробничий потенціал України сформований так, що не дає потрібної віддачі, чим більше він працює, тим більше потребує імпортової продукції (енергоносіїв, комплектуючих тощо).

Досвід останніх років свідчить, що спроби змінити державне планування на монополізований державний сектор його ринковим саморегулюванням не дали ніяких позитивних результатів.

Необхідність регулювання ринку України зумовлена майже цілковитим розривом її зовнішньоекономічних зв'язків із державами близького зарубіжжя. Саме це, а також поганий стан внутрішньо економічних зв'язків роблять неможливе управління лише через механізми ринкової економіки.

Модель ринкової економіки України на даному етапі має відповідати наступним вимогам:

1. Грамотне поєднання антитоталітарного механізму соціального ринкового господарства та економічного макрорегулювання змішаної економіки.
2. Нова модель економіки має передбачати досить тривале функціонування державного та приватного секторів економіки, частка приватного повинна з кожним роком збільшуватися. Це вказує на необхідність структурної перебудови як міжгалузевих комплексів так і економіки країни цілому. На початковому етапі не передбачено жодних пільг, якими б користувалися підприємства даного сектору. Отриманий досвід підприємств України, зокрема світовий досвід показують, що за кілька років неможливо якісно перетворити підприємства у сфері сучасного підприємництва. Це є наслідком поганої законодавчої та нормативної баз. Тому процес перетворення державного сектору економіки у приватний буде поступовим і триватиме певний час. Це означає, що економіка України в найближчій перспективі буде змішаною, а тому держава має використати кейнсіанські принципи макроекономічного регулювання. Враховуючи постсоціалістичний характер

української економіки слід взяти за основу змішану модель управління ринковою економікою європейського типу, тобто ринковий механізм повинен функціонувати під суворим контролем держави. Водночас курс на інтенсивне становлення приватного сектору — це не бездумний розподіл державних підприємств, їх негайне передання у приватний сектор. Такі питання потрібно вирішувати послідовно і за допомогою механізмів конкуренції, роздержавлення, приватизації, банкрутства, злиття, поглинання та інших трансформацій.

3. У найближчому майбутньому економіка в Україні повинна бути лише змішаною. При цьому послаблення та звуження сфери макрорегулювання має здійснюватися лише в міру становлення і посилення дії механізмів ринкового саморегулювання в його цивілізованих формах.

4. Посилення ринкової орієнтації та ринкових тенденцій у сфері ринкової економіки має здійснюватися водночас із посиленням впливу держави в соціальній сфері. Будь-які спроби перейти до ринкового саморегулювання у сфері розподілу в країні з постсоціалістичною економікою є згубними.

5. З нинішньою соціально-політичною ситуацією економіка України має бути не сепаратистською, а унітарно конструктивною з елементами регіонального самоврядування.

Отже, на сучасному етапі державне регулювання має бути складовою індикативного планування і спрямовуватись насамперед на стабілізацію виробництва, подолання інфляції, покращення життєвого рівня населення.

Найважливішими завданнями економічної політики України на сьогоднішній день можна назвати конкретизацію в політиці таких державних пріоритетів, як прискорення структурної перебудови економіки з метою розвитку конкуренції; збільшення випуску продукції, яка користується попитом, експорто-спроможна та імпортозамінна; модернізацію і технічне переозброєння підприємств, виробничих потужностей яких не вистачає для

створення замкнених циклів із виробництва особливо важливих виробів виробничо-технічного призначення, товарів народного споживання.

У сучасних умовах немає змоги перейти до реформування цін на основі попиту і пропозиції. Це залежить від інфляційних процесів, ліквідації диспропорцій і забезпечення паритетності в міжгалузевому обміні, необхідності соціального захисту окремих верств населення.

Особливо актуальним залишається питання цінового нівелювання тиску промисловості на сільське господарство через державне регулювання. Держава за допомогою цін має впливати насамперед на споживання продукції основних галузей (вугілля, нафти, газу, електро- і теплоенергії, послуг транспорту і зв'язку), підтримувати сільськогосподарське виробництво (забезпечувати паритет обміну з промисловістю), декларувати зміни цін на основні види продукції виробничо-технічного призначення, обмежувати торговельно-постачальницькі надбавки при визначенні роздрібних цін і тарифів, а в подальшому взагалі відмінити їх.

На даному етапі держава повинна звернути особливу увагу на фактори, які би сприяли посиленню інвестиційної діяльності. Поширення державної політики у сфері інновації має здійснюватися за наступними напрямками:

- орієнтування і підтримка наукових досліджень, розвиток високих технологій;
- захист вітчизняної промисловості та підвищення її конкурентоспроможності;
- фінансова підтримка і вдосконалення системи стимулювання.

Теорії неокласичного, неоліберального, неоконсервативного напрямів (монетаризм, теорія раціональних очікувань, теорія "економіки пропозиції") передбачають мінімальне втручання держави в економіку та надають перевагу непрямим методам державного регулювання. Монетаризм, який поширює відмову від надмірного втручання держави в економіку, винятком є

лише регулюванням грошового обігу

Діяльність держави як економічного суб'єкта ринкової системи відображає її економічну роль в суспільстві, яку характеризують:

- соціальна спрямованість державного впливу на економіку;
- основні напрями, засоби та методи діяльності держави як суб'єкта економіки;
- обсяг та ступінь державного втручання в економічні процеси.

Отже, економічну роль держави можна визначити як певне завдання держави, на вирішення якого спрямована її діяльність як економічного суб'єкта: забезпечення макроекономічної стабільності та економічного зростання як основи зростання суспільного добробуту. Економічна роль держави конкретизується у певних напрямках, засобах та методах розв'язання макрозавдань, які обумовлені станом економіки, особливостями держави та суспільства на певному етапі розвитку, міжнародними чинниками тощо. Наприклад, в умовах перехідного періоду економічна роль держави характеризується такими напрямками державної діяльності, як роздержавлення та приватизація, демонополізація економіки, структурне коригування, мета яких — створити умови для економічного зростання.

Необхідність втручання держави в економічні процеси в умовах ринкової системи обумовлена потребами суспільства щодо раціонального і соціально спрямованого розподілу та використання економічних ресурсів. А.С. Пігу, запропонував використовувати коригуючі податки та субсидії. Наприклад, за допомогою коригуючих податків — податків на випуск товарів, яким притаманні негативні зовнішні ефекти, можна перетворити витрати третіх осіб від забруднення навколишнього середовища на внутрішні приватні витрати підприємця, діяльність якого створює негативні зовнішні ефекти. Це означає, що можна соціальні витрати наблизити до приватних витрат. Якщо благо має позитивний зовнішній ефект, то виробнику такого продукту держава може видати коригуючу субсидію. Вона в свою чергу

сприятиме наближенню соціальних вигод до приватних вигод цього підприємця.

Щоб вирішити проблеми забезпечення центральними грошима, потреб у суто суспільних благах, визначення та компенсації зовнішніх ефектів, необхідне державне втручання в економіку навіть за умов досконалої конкуренції. Відомо, що реальній ринковій діяльності характерна недосконала конкуренція, яка змушує посилити потребу державного втручання в економічні процеси. Це пов'язано з такими явищами, як монополізм, недосконала інформація, надмірна диференціація у розподілі ресурсів та доходів. Вище сказані явища показують провали ринку, коли він не здатний забезпечити нормальне використання ресурсів. Держава здійснює антимонопольну політику, яка в свою чергу спрямована на захист економічної конкуренції. Держава сприяє розвитку науково-технічного прогресу, регулює структурні зміни в економіці, здійснює вплив на економічний цикл, забезпечує соціальне страхування та певні соціальні гарантії. Проте потрібно пам'ятати, що економічна діяльність держави спрямована на захист ринку. Адже він є головним регулятором ефективного розподілу обмежених ресурсів в умовах економічних систем змішаного типу.

Державне регулювання економіки покликане забезпечувати її рівновагу і сталий розвиток. Напрямки, форми та масштаби державного регулювання економіки визначаються характером проблем, які існують у будь-якій країні на певний період часу.

Державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства є системою заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, які здійснюють правомірні державні установи та організації з метою зміцнення, стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, які існують на даний час.

В Україні сьогодні здійснюється економічна реформа. Тому потрібно прикласти максимум зусиль для того, щоб поживити господарське життя з

метою забезпечення стабілізації економіки та економічного розвитку. Спрямованість на такий результат передбачатиме використання деяких засобів, механізмів та інструментарію державного регулювання економіки.

3. Зарубіжний досвід державного стимулювання економічного росту та можливості його адаптації до вітчизняних реалій

Економісти багатьох держав світу вважають Сінгапур ідеальним місцем для ведення бізнесу. Ця країна є політично стабільною, з чудовою фінансовою інфраструктурою та правовою системою світового рівня. Саме тому тут знаходяться відділення більше ніж 3,5 тисяч провідних компаній світу, а понад 120 транснаціональних корпорацій мають тут свої представництва.

У Сінгапурі податковий режим діє з системою заохочень, який спрямовано на залучення міжнародних інвесторів. Цими заохоченнями є безмитний переказ прибутків і репатріація капіталів, гарантії капіталовкладень, звільнення від податку на відсоток за банківськими вкладками для іноземних підданих, що тимчасово проживають в країні, звільнення від подвійного оподаткування. В основному все робиться для того, щоб були залучення іноземні інвестицій. Основу сінгапурської економіки становить надання різних послуг. У сфері послуг у Сінгапурі зайнято близько 70% населення. Багато жителів залучено у підприємницьку діяльність, близько 75% сінгапурців володіють акціями різних підприємств.

Згідно результатів досліджень, опублікованих нещодавно медіаконгломератом CNN Time Warner Group, Сінгапур займає 5-е місце в світі (після Нової Зеландії, США, Канади та Австралії) за лояльності до малого бізнесу. При проведенні досліджень було враховано такі чинники, як час, необхідний на відкриття бізнесу, умови діяльності, закони, що регулюють податкову політику.

Малі та середні підприємства об'єднані в єдину групу. Головним критерієм для них є число зайнятих, воно не повинно перевищувати 200 осіб. А залучені фірми і компанії цієї категорії в самі різноманітні сфери

діяльності. Усі малі і середні підприємства можна розділити на два типи.

До першого належать компанії та фірми, які займаються різними видами сервісу. Це - готельний, ресторанний, торговий бізнес, бізнес, що забезпечує вантажоперевезення, а також займається будівництвом, ремонтом, клінінгом, наданням перукарських послуг, торгівлею і т.п. Сінгапур - одна з небагатьох країн світу, де у сфері послуг визначено конкретні стандарти. Причому дуже жорсткі, вони стосуються абсолютно всього: кваліфікації персоналу, стилю обслуговування, інвентарю та інструментів, облаштування приміщень. Завдяки високому рівню сервісу Сінгапур щорічно відвідує 6-8 мільйонів туристів. Це дуже високий показник, адже населення країни не перевищує 4,5 мільйона осіб.

До другого типу підприємств малого та середнього бізнесу відносяться фірми і компанії, що займаються виробництвом. Велику роль у розвитку даних підприємств відіграє політика інтеграції. Вона передбачає об'єднання наявних підприємств у групи та забезпечення їх найсучаснішими досягненнями науки і техніки. Ця ідея є досить проста і ефективна. Адже одному малому або середньому підприємству часто не під силу запустити нове високотехнологічне виробництво на належному рівні. А відповідно групі таких підприємств зробити це набагато простіше. Вони ділять між собою весь виробничий ланцюжок і отримують в дуже хороші результати, у тому числі в галузі генетики, імунології, екології, біотехнології, виробництва комплектуючих для електронної промисловості.

У Сінгапурі існує близько 130 тисяч підприємств малого і середнього бізнесу. А це становить 92% всіх підприємств країни. На них припадає в середньому 35% доданої вартості продукції, що випускається і більше 25% ВВП Сінгапуру. Крім того, 7% приросту зайнятості в рік також забезпечує малий і середній бізнес. Саме тому держава всяко намагається підтримувати розвиток даного сектора економіки.

Уряд країни всяко намагається підтримувати малий та середній бізнес,

прагне зробити свої підприємства конкурентоспроможними на міжнародному рівні. В Сінгапурі вважають, що неконкурентоспроможний підприємець робить неконкурентоспроможним всю державу. Для підтримки малих та середніх підприємств створено єдине агентство Spring, яке займається допомогою підприємцям. Воно здійснює приблизно 100 різних програм. Складається агентство Spring з п'яти управлінь. Перше з яких займається розвитком підприємницького потенціалу компаній малого і середнього бізнесу, у тому числі вдосконаленням управління. Друге надає послуги, необхідні підприємцям для своєї діяльності. Сюди входять консалтингові, бухгалтерські, моніторингові і тому подібні послуги. Співробітниками третього управління надається допомога керівникам підприємств з урахуванням їх галузевої специфіки. Четверте управління займається проблемами якості та стандартизації. А п'яте – спеціалізується на питаннях корпоративного розвитку, в тому числі вдосконалення структури підприємств та підготовки кадрів.

Особливі пільги мають ті підприємства, які тільки розпочинають свою діяльність бізнес.

У Сінгапурі розроблені та запроваджені в життя багато різноманітних програм пільгового кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. Це є видача спеціальних позик, страхування кредитів, розподіл субсидій. Спеціальне пільгове кредитування передбачено для малих фірм, чисельність персоналу яких становить не більше 10 осіб.

Кредитно-банківська система Сінгапуру об'єднує близько 700 різних за фінансових організацій, у їхньому числі 122 комерційних банки (з них 116 - іноземних), 7 фінансових і 146 страхових компаній. Сінгапур – це країна, яка не має зовнішнього державного боргу.

Державні структури Сінгапуру значно допомагають своїм малим і середнім підприємствам з навчанням та підбором кадрів. Сама держава оплачує близько 90% витрат спрямованих на навчання та перепідготовку

кадрів, що працюють на малих і середніх підприємствах. Для цього в країні діють навчальні заклади державного і приватного типу. Підприємство може самостійно запросити фахівця, необхідного для навчання персоналу (у тому числі з інших країн), а рахунок за надані послуги оплачує держава. Звичайно, вибір такого педагога повинен бути обгрунтованим. У Сінгапурі існує і досить активно діє громадська організація ASME (Association of Small & Medium Enterprises), що об'єднує представників малого і середнього бізнесу. ASME проводить переговори з урядовими структурами, організовує для підприємців різноманітні клуби, цікаві зустрічі, тренінги.

Надаючи допомогу підприємствам малого та середнього бізнесу, держава строго контролює їх. Контроль здійснюється двома способами. Першим способом є те, що урядові структури кожного року проводять моніторинг даного сектора економіки з тим, щоб виявити, яким підприємствам необхідна зміна обладнання (його модернізація), оновлення комп'ютерного забезпечення або перепідготовка персоналу. Тобто, спеціальні комісії покликані виявляти потреби підприємців з метою надання своєї допомоги в майбутньому. Другий спосіб включає в себе представників різних контролюючих органів, які постійно стежать за дотриманням на підприємствах всіх необхідних для даної галузі норм і правил. Підкупу посадової особи в даній країні виключено майже не існує. Сінгапурським чиновникам суворо заборонено навіть відвідувати ресторани разом з підприємцями, а також приймати від них які-небудь подарунки.

У Сінгапурі успішно розвиваються так звані вільні економічні зони, орієнтовані на експорт товарів. Для організації експортного виробництва уряд оголосив ряд районів промисловими зонами, тобто територіями, повністю обладнаними для створення промислових підприємств. Держава фінансувала створення системи комунікацій, електропостачання, зв'язку та інших індустріальних систем. Зараз у Сінгапурі організовано понад 25

промислових районів (у тому числі в Джуронг, Кранджя, Сунг Кадуте, ЮТІ Лоян Геї тощо), де створено близько 3,5 тис. підприємств із загальним числом зайнятих більш 200 тис. чоловік, що складає 70% від загального числа працюючих в обробній промисловості країни.

Найбільш великою промисловою зоною Сінгапуру є Джуронг, де на території в 6500 га розташовано 1834 підприємства з числом зайнятих 100 тис. чоловік. Переважна кількість підприємств належить іноземним інвесторам, інші організовані у формі спільних підприємств. Одним з важливих переваг Джуронг є близькість морського промислового порту, наявність військово-морської бази ну і звичайно добре розвинена інфраструктура.

На промислові зони Сінгапуру припадає близько 80% всього експорту продукції обробної промисловості країни.

Сінгапурський морської порт не має собі рівних не тільки в країнах Південно-Східної Азії. Він поступається лише, за розмірами судно-і вантажообігу, двом найбільшим світовим портам - Нью-Йорку і Роттердаму. Порт має шість зон вільної торгівлі для експортно-імпортних вантажів. Виділяють ще один різновид вільних зон, яка поширена в світі і звичайно ж присутня у Сінгапурі, - це офшорні зони, які служать свого роду "податковими оазисами" та обслуговують міжнародні фінансові операції. Офшорні банки Сінгапуру дають господарюючим агентам такі переваги, а саме: податкові пільги, значну свободу, майже повну відсутність валютного контролю, можливість проведення операцій з різними економічними агентами в будь-якій іноземній валюті, повна анонімність і таємниця фінансових операцій (діє тільки вимога надавати інформацію владі про сумнівні операції, які пов'язані з торгівлею наркотиками).

У рейтингу економічної свободи 123 країн світу, який опублікував інститут САТО (США), Сінгапур посів друге місце разом з США. САТО оцінював рівень свободи економіки за різними показниками. Їх нараховують

26. Зокрема ними є кількість і рівень податків, вплив уряду на економіку, незалежність судів, рівень захисту інтелектуальної власності, наявність або відсутність прихованих митних бар'єрів.

Розумна політика керівництва Сінгапуру за останні роки вивела державу в світові лідери. Острів перетворився на справжню «перлину» Південно-Східної Азії, ставши справжнім «раєм» для звичайного та інноваційного бізнесу.

З України переважно експортується продукція хімічної та металургійної промисловості, а в Україну з Сінгапуру в основному побутова техніка та напівфабрикати для харчової промисловості.

Між Україною та Сінгапуром в економічній сфері наявний певна економічний зв'язок, подальший розвиток якої гальмується через агресією Російської Федерації проти України.

Візит в Україну у вересні 2010 р. Міністра ментора Сінгапуру Лі Куан Ю дозволив оцінити незадіяний потенціал торговельно-економічного співробітництва, назвати перспективні сфери співпраці.

Очікувалося, що державний візит Президента України В.Януковича до Республіки Сінгапур (27-29.03.2011) сприятиме всебічній розбудові відносин між нашими країнами, зокрема ТЕС. Однак нездатність режиму поліпшити бізнес клімат в Україні, його корумпованість та контроль з його боку над судовою владою країни унеможливили реалізацію досягнутих домовленостей.

Анексія Криму та розв'язана Кремлем агресія проти України негативно позначилися на українсько-сінгапурському співробітництві, зокрема через те, що потенційно зацікавлені у виході на український ринок сінгапурські підприємці призупинили свою активність в очікуванні стабілізації ситуації в Україні.

Робочий візит Президента України П.Порошенка (9-10 грудня 2014 р.) до Сінгапуру засвідчив як загальну прихильність сінгапурського уряду до

розвитку відносин з новою демократичною владою України, так і підвищений інтерес сінгапурських ділових кіл до реформ, що проводяться в Україні з метою формування кращих умов для підприємницької діяльності, інвестування тощо. Зростаючий інтерес до виходу на сінгапурський і регіональний (Південно-Східної Азії) ринок виявляють українські виробники різних галузей – від сільського господарства до інформаційних технологій.

Висновки

Економічне зростання не є одним критерієм, який відображає суспільного прогресу. Існують приклади країни, котрі досягаючи високих темпів зростання, не можуть забезпечити підвищення рівня життя населення через неефективність системи розподілу національного доходу, залежність від розвинених країн, значний розвиток тіньової економіки та корумпованості влади. Тому обумовленість рівня життя населення країни рівнем економічного зростання є обов'язковою умовою успішності соціально-економічного реформування. Проблеми забезпечення економічного зростання актуальні лише в контексті збалансованого регіонального розвитку та підвищення на його основі якості життя населення.

Перспективи економічного зростання в Україні визначають стан національного господарського комплексу, ступінь задоволення потреб споживачів, рівень та якість життя населення. Підґрунтям для визначення подальших економічних і соціальних перспективи країни є позитивні зміни внутрішньої та зовнішньої економічної кон'юнктури, а також хороші для зовнішньополітичні умови.

Економічне зростання виявляється в певній динаміці кількісного збільшення та якісного удосконалення суспільного продукту і факторів його виробництва. Розрізняють два типи економічного зростання в залежності від того, за рахунок чого досягається розширене відтворення — це екстенсивний і інтенсивний.

Сформувалася низка чинників, що здійснювали обмежуючий вплив на розвиток промисловості. Причому вони були пов'язані як з внутрішніми структурними особливостями економіки України, так і з наслідками відновлювальних процесів у світовій економіці.

Результатом роботи Комітету реформ стала розробка Програми

економічних реформ на 2010-2020 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка. ефективна держава».

Програмою було визначено напрями системних реформ у ключових сферах суспільного життя:

- реформа податкової системи;
- реформа міжбюджетних відносин;
- дерегуляція підприємницької діяльності;
- реформи інфраструктурних галузей, енергетики та ЖКГ;
- земельна реформа;
- реформа медичного обслуговування;
- пенсійна реформа;
- реформа системи соціальної підтримки.

Список використаної літератури

1. Бурлай Т.В. Критерії оцінки перспектив конвергенції перехідних економік. //Економіка і прогнозування 2016, №1, стор.45-64
2. Гальчинський А., Львовчкін С. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України. // Економіка України. — 2015. — №6. - С. 4-11.
3. Звіт про світовий розвиток: Важке завдання розвитку: Пер. з англ. — К.: Абрис, 2015.-С. 145-147.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозує.; Фенікс 2015. —1008 с.
5. Лукінов І.І. До стабілізації еколого-економічного і соціального розвитку. // В кн.: Проблеми сталого розвитку України. - К.: "БМТ", 2015. - С. 21-42.
6. Нікітіна І.М., Попова Л.О. Обґрунтування вибору моделі сезонного коригування валового внутрішнього продукту. // Статистика України. - 2016. — №4.— С. 20-27.
7. Онишко С.В. Оцінка якості зростання економіки України. // Проблеми науки. - 2015. - №5. - С. 5-11.
8. Официальный сайт Института экономики переходного периода. - <http://www.iet.ru/personal/mau/ved3.htm>
9. Офіційний сайт Держкомстату
10. Петкова Л. Концептуальні засади оцінки та прогнозу нової якості економічного зростання України. // Регіональна економіка. - 2016.- №2. - с.48-58
11. Перепелиця В., Варфоломєєв О. Можливості вивчення динамік реального ВВП в Україні.// Економіка України. — 2014. — №9. — С. 29-3:
12. Показатели результативности рыночных реформ. Плышевский Б.

// Економист. -№7.-2015.-С. 3-12.

13. Рокоча В., Мороз Д. До питання про вибір оптимального шляху ринкової трансформації. // Економіка України. - 2014. - №9. - с. 53-58.

14. Сацик В. Циклічність економічного розвитку України. // Економіст 2015. - №5. - с.80-83

15. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки. Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2008. –362с.

16. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч.посібник. – К.:МАУП, 2015.-176с.

17. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. - Х.: Вид-во "Форт", 2012. - 440 с.

18. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. - К.: Логос, 2014. - 500 с.165

19. Чухно А. Проблемы теории переходного периода: от командной к рыночной экономике // Экономика Украины. - 2015. - № 4. - С. 18-19.